

Miðvikudaginn 3. júní 1987.

Nr. 39/1987. **Ákærvaldið**

(Björn Helgason saksóknari)

gegn

Eyþóri Sölva Jónssyni

(Jón Oddsson hrl.)

Okur. Áfrýjun.

Dómur Hæstaréttar.

Mál þetta dæma hæstaréttardómararnir Magnús Thoroddsen, Guðmundur Skaftason og Þór Vilhjálmsson, Gaukur Jörundsson settur hæstaréttardómari og Arnljótur Björnsson prófessor.

Héraðsdómi var með áfrýjunarstefnu 23. desember 1986 skotið af hálfu ákærvalds til Hæstaréttar „til sakfellingar samkvæmt ákæru- vegna lánveitingar þann 2. febrúar 1984 — og til refsíákvörðunar samkvæmt því og þyngingar“, en ákærði hafði viljað hlíta héraðsdómi.

I.

Í ákæru máls þessa segir að háttsemi sú sem ákærða er gefin að sök, teljist varða við 2. mgr. 6. gr. laga nr. 58/1960 sbr. auglýsingar Seðlabanka Íslands um vexti við innlánsstofnanir 16. desember 1983 og 20. janúar 1984. Einnig er í ákærunni vitnað í „bréf Seðlabanka Íslands, dagsett 7. janúar 1986, vegna máls þessa“.

Þar sem refsing fyrir ólöglega vaxtatöku byggist á nefndu ákvæði laga nr. 58/1960 í tengslum við 3. gr. sömu laga og gildandi auglýsingar um hámarksvexti hefði í ákærunni átt að tilgreina þær auglýsingar Seðlabanka sem í gildi voru á þeim tíma sem hér er um að ræða, en ákæran lýtur að ólöglegri vaxtatöku af lánum veittum 2. febrúar 1984 og 21. október 1985. Auglýsing Seðlabankans frá 16. desember 1983, sem vitnað er til í ákæru, var eigi í gildi á þeim tíma, sem hér skiptir máli, og auglýsingin frá 20. janúar 1984, sem einnig er vísað til í ákæru var ekki í gildi 21. október 1985. Þá er bréf Seðlabankans 7. janúar 1986 eigi refsíheimild.

Þar sem háttsemi ákærða er nægilega lýst í ákærunni þykir þó hægt að komast hjá því að ómerkja hinn áfrýjaða dóm og vísa ákærunni frá héraðsdómi vegna nefndra galla á ákæru.

II.

1. Í ákæru er ákærða gefið að sök okur í tvö skipti, í fyrra skiptið 2. febrúar 1984 og í seinna skiptið 21. október 1985. Í október 1985 var hins vegar ekki til að dreifa neinum gildum fyrir-mælum um hámarksvexti, sbr. dóm Hæstaréttar frá 19. desember 1986, og ber því að sýkna ákærða af ákæru um brot á lögum nr. 58/1960 með lánveitingu þann dag.

2. Staðfesta ber þá niðurstöðu héraðsdóms, að ákærði hafi hinn 2. febrúar 1984 lánað Hermanní Gunnari Björgvinssyni 184.000,00 krónur og að ákærði hafi áskilið sér endurgjald fyrir lánið svo sem í ákæru segir. Eins og tekið er fram í héraðsdómi gildi auglýsing Seðlabanka Íslands frá 20. janúar 1984 um vexti o.fl., þegar lánið var veitt. Endurgjald það er ákærði tók fyrir lán þetta braut í bága við 2. mgr. 6. gr. sbr. 3. gr. laga nr. 58/1960 sbr. síðastnefnda auglýsingu Seðlabankans, en samkvæmt skýlausum ákvæðum vaxtalaga nr. 25/1987, sbr. ákvæði I til bráðabirgða, taka nefnd ákvæði laga nr. 58/1960 til brots ákærða. Fallast ber á þá niðurstöðu héraðsdómara, að ákærði hafi í þessu tilviki tekið ólöglega vexti að fjárhæð 20.571,00 króna, en eigi 20.396,00 krónur eins og í ákæru greinir. Þar er miðað við að leyfilegir hámarksvextir hafi verið 18,5% á ári, en samkv. 4. lið II. kafla nefndrar auglýsingar 20. janúar 1984 námu þeir 21% á ári. Við ákvörðun refsingar ber hins vegar að miða við þá fjárhæð, sem í ákæru greinir, sbr. 118. gr. laga nr. 74/1974 um meðferð opinberra mála.

Refsing ákærða þykir hæfilega ákveðin 90.000,00 króna sekt. Fallist er á með héraðsdómara að fresta megi greiðslu sektarinnar og ákveða að hún falli niður að liðnum 3 árum frá dómsuppsögu, haldi ákærði almennt skilorð 57. gr. almennra hegningarlaga. Ef skilorð nefndra laga verður ekki haldið, sæti ákærði 45 daga varðhaldi ef hann greiðir ekki sektina innan 4 vikna frá því að honum er tilkynnt að refsingin verði framkvæmd.

Samkvæmt 2. mgr. 141. gr. laga nr. 74/1974 þykir rétt að ákveða að sakarkostnaður í héraði og áfrýjunarkostnaður verði að hálfu greiddur af ákærða en að hálfu úr ríkissjóði, svo sem nánar greinir í dómsorði.

D ó m s o r ð:

Ákærði, Eypór Sölvi Jónsson, greiði 90.000,00 króna sekt til ríkissjóðs, en fresta skal greiðslu sektarinnar í 3 ár frá dómsuppsögu og skal hún niður falla að þeim tíma liðnum haldi ákærði almennt skilorð 57. gr. almennra hegningarlaga nr. 19/1940. Ef skilorð nefndra laga verður ekki haldið, sæti ákærði 45 daga varðhaldi ef hann greiðir ekki sektina innan 4 vikna frá því að honum er tilkynnt að refsingin verði framkvæmd.

Ákærði greiði 15.000,00 krónur upp í saksóknarlaun fyrir Hæstarétti. Sakarkostnað í héraði og annan áfrýjunarkostnað, þar á meðal málsvarnarlauð skipaðs verjanda ákærða í héraði og fyrir Hæstarétti, Jóns Oddssonar hæstaréttarlögmanns, 60.000,00 krónur, greiði ákærði að hálfu en ríkissjóður að hálfu.

Dómur sakadóms Reykjavíkur 18. september 1986.

Ár 1986, fimmtudaginn 18. september er á dómþingi sakadóms Reykjavíkur, sem haldið er í Borgartúni 7 af Péttri Guðgeirssyni sakadómar kveðinn upp dómur í sakadómsmálinu nr. 470/1986: Ákærvaldið gegn Eypóri Sölva Jónssyni sem dómtekið var sama dag.

Málið er höfðað með ákæruskjali ríkissaksóknara, dagsettu 20. mars 1986, á hendur Eypóri Sölva Jónssyni öryrkja, Jórufelli 12 í Reykjavík, fæddum hér í borg 26. september 1941, „fyrir okur með því að hafa á árunum 1984 og 1985 veitt Hermanní Gunnari Björgvinssyni, Efstahjalla 1 B, Kópavogi, í 2 skipti peningalán og þá jafnframt áskilið sér og tekið við hærri vöxtum af peningalánum en lögleyft var á því tímabili, í fyrra skiptið þann 2. febrúar 1984 lánað honum kr. 184.000,00 sem greiðast skyldi þann 2. apríl 1984 og þá um leið tekið við úr hendi Hermanns Gunnars tékka, dagsettum á gjalddaga lánsins, að fjárhæð kr. 211.011,00 fyrir höfuðstólnum og hinum áskildu vöxtum, sem námu því kr. 27.011,00 og svara til 75,5% ársvaxta í stað 18,5% ársvaxta, sem þá var hæst heimilt að áskilja sér af slíkum peningalánum, og því kr. 20.396,00 umfram hæstu lögleyfða vexti á því tímabili, og síðan aftur þann 21. október 1985 veitt Hermanní Gunnari peningalán með okurvöxtum, og á þann hátt áskilið sér og tekið við á fyrrgreindu tímabili samtals kr. 52.436,00 umfram lögleyfða vexti, svo sem hér á eftir verður nánar rakið í sérstöku yfirliti um lánveitingarnar:

Dags- láns	Greiðslu- dagur	Lánsfjár- hæð	Endur- greitt	Áskildir vextir pr. ár í %	Mið- að við tímab. kr.	Lögleyfðir vextir pr. ár í %	Mið- að við tímab. kr.	Vextir umfram lögl. tímabil kr.	Hæstu lögleyfðir vextir á lánstím- anum miðast við
02.02.1984	02.04. 1984	184.000	211.011	75.5	27.011	18.5	6.615	20.396	hæstu víxlavexti
21.10.1985	21.12. 1985	350.000	402.500	77.0	52.500	30.0	20.460	32.040	hæstu víxlavexti
Áskildir vextir fyrir tímabilið				kr.	79.511.				
Lögleyfðir vextir fyrir tímabilið				kr.	27.075.				
Vextir umfram lögleyfða fyrir tímabilið kr. 52.436.									

Framanlýst háttsemi ákærða telst varða við 2. mgr. 6. gr. laga nr. 58, 1960 um bann við okri, dráttarvexti og fleira, sbr. auglýsingar Seðlabanka Íslands um vexti við innlánsstofnanir, dagsettar 16. desember 1983 og 20. janúar 1984, sbr. ennfremur bréf Seðlabanka Íslands, dagsett 7. janúar 1986, vegna máls þessa um hæstu lögleyfða vexti af víxlum og skuldabréfum frá 21. september 1983 til 31. desember 1985.

Þess er krafist, að ákærði verði dæmdur til refsingar, til greiðslu skaðabóta til lántakanda, sbr. 1. mgr. 6. gr. laga nr. 58, 1960, verði þeirra krafist, og til greiðslu alls sakarkostnaðar.

I. Við húsleit, sem Rannsóknarlögregla ríkisins gerði í skrifstofu Hermanns Gunnars Björgvinssonar í Hafnarstræti 20 31. október 1985, fundust gögn sem bentu til þess að ákærði hefði afhent Hermannni Gunnari fé og ætti hjá honum fé. Í tveimur stílabókum sem fundust hjá honum var nafn ákærða, símanúmer hans, dagsetningin 21.12., talan 402.500 og 15%. Samkvæmt framburði Hermanns Gunnars merkti þetta að ákærði ætti hjá honum 402.500, og hann hefði fengið tékka, dagsettan 21. desember 1985, fyrir þeirri fjárhæð og umsamdir vextir af láninu væru 15% fyrir tvo mánuði.

Samkvæmt frásögn Hermanns Gunnars Björgvinssonar og ákærða og gögnum málsins fór hann á fund Hermanns Gunnars 2. febrúar 1984 og afhenti honum 184.000 króna ávísun og fékk á móti tékka dagsettan 2. apríl 1984 að fjárhæð 211.011 krónur, þ.e.a.s. fyrir þessum 184.000 krónum að viðbættum vöxtum. Tékkinn þennan innleysti ákærði á sögðum útgáfudegi hans, 2. apríl 1984.

Á sama hátt er uppið að ákærði afhenti Hermannni Gunnari 18. október 1985 tékka að fjárhæð 350.000 krónur og fékk á móti tékka að fjárhæð 402.500 krónur þ.e.a.s. fyrir þessum 350.000 krónum að viðbættum vöxtum. Var sá tékki dagsettur 21. desember 1985. Þegar Hermann Gunnar var handtekinn 31. október 1985 og húsleit gerð hjá honum var tékki þessi í fórum ákærða og hefur hann ekki fengist greiddur.

Ákærði hefur skýrt frá því, að í fyrra sinnið hafi verið um að ræða fé sem hann fékk að láni hjá syni sínum en í hið síðara hafi verið um að ræða váttryggingabætur frá tryggingafélagi. Í málinu er upplýst að ákærði fékk greidda váttryggingu fyrir vélbát í júní og júlí 1985.

Ákærði hefur haldið því fram frá upphafi að hann hafi afhent Hermanní Gunnari féð til þess að keypt yrðu fyrir það skuldabréf eða víxlar með afföllum og hann hafi alls ekki lánað Hermanní Gunnari féð. Aftur á móti kveðst hann aldrei hafa séð nein bréf og ekki vita hvaða bréf voru keypt fyrir hann. Það fyrirkomulag, að ákærði fékk tékka fyrir framlagi sínu að viðbættum vöxtum, hafi aðeins verið til hæððarauka.

Samkvæmt framburði Hermanns Gunnars hóf hann verðbréfavíðskipti undir firmanafninu „Verðbréfamarkaðurinn“ á árinu 1981. Setti hann þá um sumarið upp skilti við skrifstofudyr sínar í Hafnarstræti 20 með þessu firmanafni. Kveðst hann hafa rekið þessa starfsemi fram á árið 1983 en þá hafi hann byrjað að taka við lánun frá fólki. Segir hann að fyrirtækið hafi verið skráð í símaskrá 1982 og sé enn. Aftur á móti hafi hann tekið niður skiltið við dyrnar um áramótin 1984-1985.

Hermann Gunnar hefur borið, að víðskipti þeirra ákærða hafi verið hrein lánsvíðskipti og aldrei hafi verið rætt um kaup á verðbréfum á milli þeirra.

Á svuntu í tékkhefti ákærða, sem ber sama númer og síðari tékki ákærða til Hermanns Gunnars stendur þetta ritað: „18/10 '85 — Hermann — lán — 350.000.“

Þegar á það er litið að ákærði og Hermann Gunnar sömdu fyrirfram um vexti af framlögum ákærða, að ákærði hefur borið að hann hafi hvorki séð né vitað neitt um verðbréf þau sem hann kveður að hafi átt að kaupa fyrir framlög sín og að ákærði hefur skráð hjá sér að síðari tékkinn væri lán, verður að telja sannað, þrátt fyrir neitun hans, að hann hafi lánað Hermanní Gunnari fé í tvö skipti, eins og segir í ákæru. Þó verður að telja að upphaf síðara lánstímabilsins hafi verið 18. október 1985 en ekki 21. október, enda ber ákærða og Hermanní Gunnari saman um það og tékki ákærða til hans er gefinn út 18. október og innleystur samdægurs.

Ákærði hefur verið heilsulaus frá 1982 og ekki haft aðrar tekjur undanfarin ár en örorkubætur og lífeyri. Tryggingastofnun ríkisins hefur metið örorku hans 75%. Eiginkona ákærða er einnig öryrki með yfir 75% örorku.

II. Þegar ákærði lánaði Hermanní Gunnari fé í fyrra skiptið, 2. febrúar 1984, var í gildi auglýsing Seðlabanka Íslands um vexti og verðtryggingu sparifjár og lánsfjár frá 20. janúar 1984, sem birtist næsta dag í Lögbirtingarblaði. Samkvæmt henni skyldu forvextir víxla vera 18.5% á ári en vextir óverðtryggðra skuldabréfa vera 21% á ári.

Þegar ákærði lánaði Hermanní Gunnari fé í síðara skiptið var í gildi auglýsing Seðlabankans um sama efni frá 20. desember 1984, sem birtist

í Lögbirtingarblaði 28. sama mánaðar. Þar voru vextir af óverðtryggðum skuldabréfalánnum ákveðnir 25.8% á ári en ekkert ákvæði var þar um víxilvexti. Með auglýsingunni var viðskiptabönkunum heimilað að ákveða út- og innlánsvexti að fengnu samþykki Seðlabankans. Í III. kafla auglýsingarinnar segir m.a., að ákvarðanir innlánsstofnana um vexti á grundvelli þessarar auglýsingar og „framangreindar ákvarðanir Seðlabankans um vexti“ gildi „sem hámarksvextir í hliðstæðum og sambærilegum lánsviðskiptum og skuldaskiptum utan innlánsstofnana, sbr. lög nr. 58/1960“.

Í sama tölublaði Lögbirtingarblaðs birtist einnig auglýsing bankans „um meðaltal vaxta nýrra, almennra skuldabréfa hjá bönkum og sparisjóðum og vanskilavexti, sem gilda í janúar 1985“. Er þar tilgreint lágmark, hámark og meðaltal skuldabréfavaxta en engir víxilvextir. Slíkar auglýsingar birtust síðan í blaðinu fyrir hvern almanaksmánuð ársins 1985. Samkvæmt þeim voru hámarksvextir það ár af skuldabréfum sem hér segir: Janúar 27%, febrúar-maí 34% og júní-desember 32%. Engir víxilvextir voru auglýstir af hálfu Seðlabankans það ár.

Auglýsingar Seðlabankans „um meðaltal vaxta nýrra, almennra skuldabréfa hjá bönkum og sparisjóðum og vanskilavexti“, sem giltu árið 1985, bera ekki með sér að með þeim séu auglýstir hámarksvextir samkvæmt lögnum um bann við okri, dráttarvexti o.fl. Eru þessar auglýsingar alls ekki svo skilmerkilegar sem vera ætti enda þótt tilgreindir séu í þeim hæstu vextir, sem tíðkist hjá bönkum og sparisjóðum. Allt að einu þykir með hliðsjón af ákvæði III. kafla auglýsingar Seðlabankans frá 20. desember 1984, sem áður var tilfært, og orðalagi 3. gr. okurlaganna, mega telja að þær geymi fullnægjandi réttarheimild um hámarksvexti í skilningi þess ákvæðis.

Í ákæru er miðað við hæstu lögleyfðu víxilvexti þegar tilgreindir eru ofteknir vextir af hálfu ákærða. Lán ákærða til Hermanns Gunnars voru ekki víxillán og víxilforvextir geta ekki talist almennir útlánsvextir í skilningi 3. gr. okurlaganna. Þykir eðlilegast að miða við vexti almennra óverðtryggðra skuldabréfa eins og þeir hafa verið ákveðnir með auglýsingum Seðlabankans og hér segir:

<i>Dags. láns:</i>	<i>Greiðslu- dagur:</i>	<i>Lánsfjá- hæð:</i>	<i>Endur- greitt:</i>	<i>Áskildir vextir í kr.:</i>	<i>Lögleyfðir vextir á ári: í % í kr.</i>	<i>Vextir umfram löglega í kr.:</i>
02.02. 1984	02.04. 1984	184.000	211.011	27.011	21 6.440	20.571
18.10. 1984	21.12. 1984	350.000	402.500	52.500	32 19.600	32.900
Samtals						53.471

Með því að áskilja sér þessa vexti hefur ákærði gerst sekur um brot gegn 2. mgr. 6. gr., sbr. 3. gr. laga um bann við okri, dráttarvexti o.fl., sbr. auglýsingu Seðlabanka Íslands um vexti og verðtryggingu sparifjár og láns-

fjár o.fl. frá 20. janúar 1984, sem birtist í Lögbirtingarblaði 21. sama mánaðar, auglýsingu bankans um sama efni frá 20. desember 1984, sem birtist 28. sama mánaðar, sbr. auglýsingu bankans um meðaltal vaxta nýrra, almennra skuldabréfa hjá bönkum og sparisjóðum og vanskilavexti, sem giltu í október 1985, frá 20. september 1985, sem birtist 27. s.m.

Auglýsing Seðlabankans frá 16. desember 1983, sem tilfærð er í ákæru-skjali málsins, á ekki við um brot ákærða enda tekur hún til annars tímabils en brot ákærða er framið og bréf bankans til rannsóknarlögreglu ríkisins frá 7. janúar 1986 getur ekki talist réttarheimild.

Kröfugerð í ákæru beinist að fleiru en einum ákærðum en það á ekki við í máli þessu.

III. Samkvæmt vottorði sakaskrár ríkisins var ákærði sektaður fjórum sinnum á árunum 1961 til 1968, umferðarlagabrot og húsbrot.

Ákærði er í máli þessu sakfelldur fyrir að áskilja sér í vexti samtals 53.471 krónur umfram það sem heimilt var að lögum í tveimur lánveitingum til Hermanns Gunnars Björgvinssonar, en í ákærunni er honum gefið að sök að hafa oftekið í vexti 52.436 krónur. Þegar ákærða er ákvörðuð refsing verður, samkvæmt 3. mgr. 118. gr. laga um meðferð opinberra mála, að taka mið af lægri tölunni.

Samkvæmt 2. mgr. 6. gr. okurlaganna er skylt að dæma ákærða sektar-refsingu sem sé ekki lægri en fjórfaldir ólöglega áskildir eða teknir vextir og allt að tuttugu og fimmfaldir. Refsiákvæði þetta verður að telja einstakt í íslenskum lögum og var innleitt með tilskipun um leiguburð af peningum frá 27. maí 1859 og síðan tekið upp lítið breytt í lögum um bann við okri nr. 73, 1933. Ljóst er af sögu ákvæðisins og greinargerð fyrir þeim lögum að því var aðallega ætlað að forða bágstöddu og litilsmegandi fólki frá því að lenda í klóm okrara. Fram er komið að Hermann Gunnar hefur orðið uppvís að því að reka sjálfur umfangsmikla okurlánastarfsemi og lána áfram fé það sem hann tók að láni hjá ákærða og öðrum.

Með hliðsjón af þessu, því að ákærði situr uppi með tékka frá Hermann Gunnari, samtals að fjárhæð 402.500 krónur, sem nær vonlaust verður að telja að fáist greiddur og því að ofteknir vextir, sem refsar ber ákærða fyrir, nema 52.436 krónum, og því að ákærði hefur ekki aðrar tekjur að reiða sig á en örorkubætur og lífeyri og öðru því sem vitað er um efnahag hans, er það álit dómsins að það væri harkalegt og ósanngjarnt að dæma ákærða í óskilorðsbundna sekt. Fordæmi eru fyrir því, bæði í dómum Hæstaréttar, sbr. XI. bindi, bls. 6 og XXIII. bindi bls. 206 og í úrlausnum héraðsdómara að skilorðsbinda sektarrefsingar.

Refsing ákærða þykir hæfilega ákveðin 210.000 króna sekt til ríkissjóðs. Með skirskotun til þess sem áður sagði og hliðsjón af grunnreglu 51. gr. almennra hegningarlaga nr. 19, 1940 þykir mega fresta greiðslu sektarinnar

og ákveða að hún falli niður að liðnum 3 árum frá dómsuppsögu, haldi ákærði almennt skilorð 57. gr. almennra hegningarlaga.

Þá ber að dæma ákærða til þess að sæta varðhaldi í 4 mánuði, rjúfi hann framangreint skilorð og greiði ekki 210.000 krónur innan 4 vikna frá því að honum verður tilkynnt að refsingunni skuli fullnægt vegna skilorðsrofa.

Loks ber að dæma ákærða til að greiða allan sakarkostnað, þar með talin málsvarnarlaun skipuðum verjanda, Jóni Oddssyni hrl., 25.000 krónur.

D ó m s o r ð:

Ákærði, Eyþór Sölvi Jónsson, greiði í sekt til ríkissjóðs 210.000 krónur en fresta skal greiðslu sektarinnar í 3 ár frá dómsuppsögu og skal hún niður falla að þeim tíma liðnum haldi ákærði almennt skilorð 57. gr. almennra hegningarlaga.

Ákærði sæti varðhaldi í 4 mánuði rjúfi hann skilorðið og greiði ekki 210.000 krónur innan 4 vikna frá því að honum verður tilkynnt að refsingunni skuli fullnægt vegna skilorðsrofa.

Ákærði greiði allan sakarkostnað, þar með talin málsvarnarlaun skipuðum verjanda sínum, Jóni Oddssyni hæstaréttarlögmanni, 25.000 krónur.